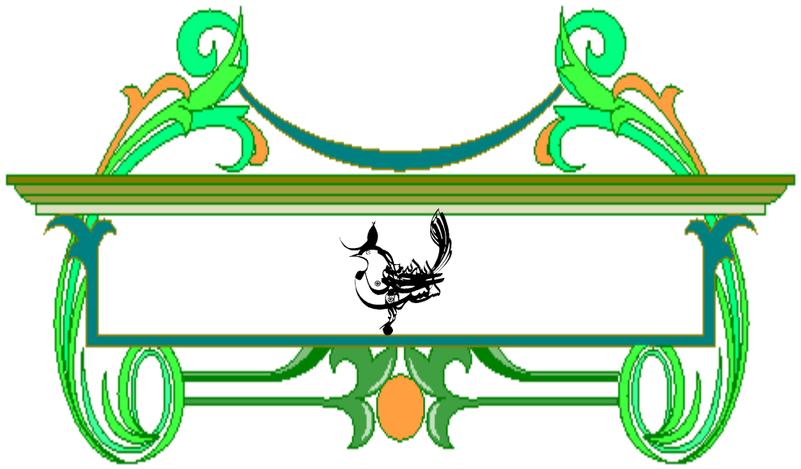

جشنواره پیشوای مرتضی

نمودار درختی

کتاب سیری در نهج البلاغه

نمودار درختی فصل اول کتاب «سیری در نهج البلاغه»

- کتابی شگفت
  - این مجموعه نفیس ...: منتخبی از:
    - سید رضی گردآورندهٔ نهج البلاغه
  - دو امتیاز از نهج البلاغه:
    - ۱- فصاحت و بلاغت:
      - «خطابه ها»
      - «دعاها»
      - «وصایا»
      - «نامه ها»
      - و «جمله های کوتاه» مولای متقیان حضرت علی (ع)
    - ۲- چند جانبه و چند بعدی بودن آن: شاهکارها:
      - در یک زمینه مثلاً ادبی:
        - زبان فارسی:
          - غزل عرفانی (حافظ)
          - پند و اندرز (سعدی)
          - حماسه (فردوسی)
          - تمثیلات و نازک اندیشی روحی و معنوی (مولوی)
          - بدبینی فلسفی (خیام)
          - و ...
        - زبان عربی:
          - هنگام احساس دلاوری و شجاعت (امرؤالقیس)
          - هنگام ترس و دفاع (ذبیانی)
          - هنگام دوست داشتن و توصیف (زهیربن ابی سلمی)
          - هنگام طرب (اعشی)
      - در چند زمینه:
        - زیبایی
        - تأثیر و نفوذ
        - اعترافات بزرگان در طول ۱۴ قرن
        - کلام مولا در آیینهٔ این عصر و بزرگان آن
        - نهج البلاغه
          - در زمینه های گوناگون و همه جانبه بودن
          - تعلق به چندین دنیا
          - چند بعدی بودن
          - فصاحت و زیبایی در حد اعجاز
          - کلیت (محدود نبودن به زمان، مکان و افراد معین)
          - و ...
  - مباحث و مسائل نهج البلاغه در یک نگاه کلی:
    - ۱- الهیات و ماوراءالطبیعه
    - ۲- سلوک و عبادت
    - ۳- حکومت و عدالت
    - ۴- اهل البیت و خلافت
    - ۵- موعظه و حکمت
    - ۶- دنیا و دنیا پرستی
    - ۷- حماسه و شجاعت
    - ۸- ملاحم و مغیبات
    - ۹- دعا و مناجات
    - ۱۰- شکایت و انتقاد از مردم زمان
    - ۱۱- اصول اجتماعی
    - ۱۲- اسلام و قرآن
    - ۱۳- اخلاق و تهذیب نفس
    - ۱۴- شخصیت ها
    - و یک سلسله مباحث دیگر

نمودار درختی فصل دوم کتاب «سیری در نهج البلاغه»

- الهیات و ماوراء الطبیعه
  - تومید و معرفت:
    - شک و تردیدها در بحث های الهی: طبق یک نظر تلفیقی از جنبهٔ شرعی و عقلی:
      - از جنبه شرعی (گروه «اشاعره»):
        - مسلمانان باید به آنچه از ظواهر الفاظ دیده می شود متعبد باشد
        - و هر گونه سؤال و جواب و چون و چرایی در این زمینه بدعت است
        - این گروه طرفدار صفات زائد بر ذاتند
        - دنباله رو این گروه اخباریین خود ما هستند
        - نقطهٔ مقابل این گروه، گروه معتزله است
      - از جنبه عقلی:
        - طرفدار روش «حسی و تجربی» و منکر روش «قیاسی» اند
        - معتقدند مسائل الهی مشکوک و غیر قابل اعتمادند
        - دلیل آنها: چون از قلمرو مشاهدات حسی و تجربی بیرون است
    - ارزش مطالعه در آثار و آیات: اثبات اینکه قوهٔ مدّبر و حکیم و علیمی جهان را تدبیر می کند
    - راه های معرفت به یگانگی خداوند از نظر قرآن:
      - سیر و سلوک روحی
      - سیر و سلوک عقلی
  - نمونه هایی از بحث های نهج البلاغه:
    - مطالعه در مخلوقات و آثار صنع و حکمت الهی:
      - طرح نظام کلی آسمان و زمین
      - مطالعه موجودات معین و ارائه آثار آفرینش موجودات
    - بحث های تعقلی و فلسفی (به عنوان بیشترین بحث های الهی نهج البلاغه):
      - اساس و محوریت این بحث ها: اطلاق و لاحدی و احاطهٔ ذاتی قیّومی حق
      - مسئله «بساطت مطلقه» و نفی هر گونه کثرت و تجزی و نفی هرگونه مغایرت صفات حق با ذات حق
      - مسئله: اولیت حق در عین آخریت او و ظاهریت او در عین باطنیتش
      - مسئله: تقدم او بر زمان و بر عدد
      - و بسیاری مسائل مهم دیگر
    - ذات حق:
      - وجود بی حد و نهایت، محدودیت ناپذیر و بی مرز
      - هستی مطلق
      - «ماهیت» ندارد
    - وحدت حق:
      - وحدت عددی نیست: چون تحت عدد درآمدن ذات حق ملازم است با محدودیت او
      - وحدت حق از نظر حکمای متأخر «وحدت حقهٔ حقیقیه» است
    - اولیت و آخریت حق:
      - خداوند هم اول است و هم آخر
      - خداوند اول است، نه اول زمانی تا با آخریت او مغایر باشد، اولویت او عین آخریت اوست
      - ذات حق علاوه بر «با همهٔ زمانها بودن»، بر همه چیز حتی بر زمان تقدم دارد و ...
    - ظاهریت و باطنیت حق:
      - خداوند هم ظاهر است و هم باطن
      - خداوند ظاهر است نه به معنی اینکه محسوس به حواس است تا با باطن بودن او دو معنی و دو جهت مختلف باشد
      - نسبت به حواس ما باطن است و او در ذات خود عین ظهور است و ...

علی (ع) مفسر معارف عقلی قرآن

نمودار درختی فصل سوم کتاب «سیری در نهج البلاغه»

سلوک و عبادت

عبادت در اسلام:

- یکی از اصول تعلیمات پیامبران الهی، عبادت است.
- عبادات اسلامی با فلسفه های زندگی توأم است و در متن زندگی واقع است.
- انجام عبادات در اسلام بصورت دسته جمعی و یا فردی است.
- از نظر اسلام هر کار خیر و مفیدی اگر با انگیزهٔ پاک خدایی توأم باشد عبادت است.

درجات عبادتها ← دو نوع تلقی:

- تلقی اول: عامیانه و جاهلانه: عبادت نوعی معامله و معاوضه و مبادلهٔ کار و مزد است ... .
- تلقی دوم: عارفانه: عبادت نردبان قرب و معراج انسان است ... .

تلقی نهج البلاغه از عبادت

هدف عبادت: ذکر خدا و یاد خدا، که ریشهٔ همهٔ آثار معنوی، اخلاقی و اجتماعی عبادت است

ترسیم چهرهٔ عبادت و عبّاد در نهج البلاغه:

- گاهی ترسیم سیمای عبّاد از نظر شب زنده داریها، خوف و خشیت ها، شوق و لذتها و ...
- گاهی بیان واردات قلبی و عنایات غیبی، که آن هم در پرتو عبادت و مراقبه و جهاد نفس نصیب می شود
- گاهی بیان تأثیر عبادت از نظر «گناه زدایی» و محو آثار تیرهٔ گناهان
- گاهی اشاره به اثر عبادت از نظر درمان پاره ای بیماریهای اخلاقی و عقده های روانی
- و گاهی ذکری از لذتها و بهجت های خالص و بی شائبه و بی رقیب عبّاد و زهّاد و سالکان

نمودار درختی فصل چهارم
کتاب «سیری در نهج البلاغه»

- حکومت و عدالت
  - حکومت:
    - ارزش و اعتبار حکومت در نهج البلاغه:
      - علی (ع) مکرر لزوم یک حکومت مقتدر را تصریح کرده است
      - مبارزه با فکر خوارج که با شعار «لا حکم الاالله» مدعی بودند با وجود قرآن از حکومت بی نیازیم
      - حکومت و زعامت را به عنوان یک پست و مقام دنیوی، سخت تحقیر می کند
      - حکومت و زعامت را در مسیر اصلی و واقعی اش مقدس می شمارد یعنی:
        - وسیله ای برای اجرای عدالت
        - وسیله ای برای احقاق حق
        - و وسیله ای برای خدمت به اجتماع
      - با شمشیر زدن مانع دست یافتن حریف فرصت طلب به این حکومت می گردد
    - مهم ترین وظیفهٔ حکومت عدالت است
  - عـــــــــدالت:
    - کارکردهای اسلام در زمینهٔ عدالت:
      - توصیه به عدالت
      - اجرای عدالت
      - بالابردن ارزش عدالت
    - عدالت از زبان علی (ع) در نهج البلاغه:
      - **عدالت:** رعایت حقوق دیگران و تجاوز نکردن به حدود و حقوق آنهاست
      - عدالت از جود و بخشش اشرف و افضل است
      - عدالت بر خلاف جور و ستم، تعادل اجتماع را حفظ و همه را راضی نگه می دارد
      - به عنوان یک وظیفهٔ الهی نباید تماشاچی صحنه های بی عدالتی بود
      - عدالت نباید فدای مصلحت بشود
    - منطق نهج البلاغه:
      - در باب حق و عدالت ← ایمان به خداوند:
        - **از طرفی زیربنای اندیشه عدالت و حقوق ذاتی مردم است**
        - **و از طرف دیگر بهترین ضامن اجرای آنهاست**
      - **در باب حکمران و مردم:**
        - **حکمران، امین و پاسبان حقوق مردم و مسئول در برابر آنهاست**
        - **حکمران باید حکومت عادلانه را به عنوان امانتی که به او سپرده شده ادا نماید**

نمودار درختی فصل پنجم کتاب «سیری در نهج البلاغه»

- اهل بیت و خلافت
  - خلافت بعد از پیامبر (ص)
    - مقام اختصاصی اهل بیت در میان امت:
      - ۱ – مقام ممتاز و فوق عادی اهل بیت
      - ۲– احقیت و اولویت اهل بیت و شخص امیرالمؤمنین به امر خلافت:
        - به حکم وصیت
        - به حکم لیاقت و فضیلت
        - به حکم قرابت
      - ۳– انتقاد از خلفایی چون:
        - ابوبکر
        - عمر
        - عثمان
      - ۴– فلسفهٔ اغماض و چشم پوشی علی (ع) از حق مسلم خود (سکوت تلخ) ← برای حفظ اتحاد اسلامی
  - دو موقف ممتاز در کلمات خود علی (ع):
    - موقف اول: سکوت ← با هدف حفظ اتحاد اسلامی
    - موقف دوم: قیام ←در برابر خوارج

نمودار درختی فصل ششم کتاب «سیری در نهج البلاغه»

- موعظه و حکمت
  - عناصر موعظه ای نهج البلاغه:
    - یکی از طرق سه گانه دعوت:
      - حکمت
      - موعظه
      - مجادله به نحو احسن
    - مواعظ بی نظیر
    - مقایسه با مواعظ نظم و نثر فارسی و عربی
    - موعظه و مکمت
    - موعظه و خطابه
  - تقوا در نهج البلاغه:
    - مفهوم تقوا:
      - یعنی پرهیزکاری، که از مرحلهٔ عمل انتزاع می شود
      - روشی منفی است
      - هر اندازه جنبهٔ منفی شدیدتر باشد تقوا کامل تر است
    - نیرویی روحانی که بر اثر تمرینهای زیاد پدید می آید و پرهیزهای معقول و منطقی:
      - این حالت روح را نیرومند و شاداب کرده و به آن مصونیت می دهد
      - از یک طرف سبب و مقدمهٔ پدیدآمدن این حالت روحانی است
      - و از طرف دیگر معلول و نتیجه و جزو لوازم آن است
    - لازمهٔ تقوا:
      - تقویت اراده
      - شخصیت معنوی داشتن
      - مالک حوزهٔ وجود خود بودن
    - آثار تقوا:
      - پرهیز از محرمات الهی و ترس از خدا
      - تقوا مایهٔ اصلی آزادیهاست
      - و ...
      - روشن بینی و بصیرت
      - توانایی بر حل مشکلات و خروج از مضایق و شداید
    - اثرات مهم تقوا
  - زهد:
    - مفهوم زهد:
      - یعنی اعراض و بی میلی، آن هم در ناحیهٔ اندیشه و آمال و ایده و آرزو، نه بی رغبتی در ناحیهٔ طبیعت
      - نقطهٔ مقابل رغبت، یعنی کشش و میل است
    - زهد اسلامی و رهبانیت مسیحی
    - سه پایه یا اصل زهد اسلامی:
      - ۱ – بهره مندی مادی تنها عامل تأمین کنندهٔ سعادت انسان نیست
      - ۲ – سرنوشت سعادت فرد از سعادت جامعه جدا نیست
      - ۳– روح در عین اتحاد با بدن، در مقابل بدن اصالت داشته و منبع مستقل لذات و آلام است
    - زاهد و راهب
    - فلسفه های زهد:
      - زهد و ایثار
      - زهد و همدردی
      - زهد و آزادگی
      - زهد و معنویت
    - تضاد دنیا و آخرت
      - رهبانیت
      - ماده پرستی و پول پرستی (دنیازدگی)
    - زهد: برداشت کم برای بازدهی زیاد ← دو مورد محکوم شده در زمینهٔ زهد توسط اسلام
  - توکل
  - صبر
  - پرهیز از دنیاپرستی
  - پرهیز از هوای نفس
  - و ...

نمودار درختی فصل هفتم کتاب «سیری در نهج البلاغه»

دنیا و دنیاپرستی

- نهج البلاغه و ترک دنیا
- خطری که غنائم به وجود آورد
- سخن مولا در مورد دنیا پرستی ←«سکر نعمت»:
  - وجهه خاص سخن مولا: متوجه یک پدیده اجتماعی خاص در آن عصر
  - وجهه عام سخن مولا: شامل همه عصرها و همه مردم
- زبان مخصوص هر مکتب:
  - ...
  - از نظر اسلام علاقه به دنیا مذموم است:
    - منظور از علاقه به دنیا تمایلات طبیعی و فطری نیست
    - منظور علاقه به امور مادی و دنیوی و در اسارت آنها بودن است. (تعلق – وابستگی) ← نتیجه آن نابود شدن ارزشهای عالی انسانی است
- رابطهٔ انسان و جهان:
  - در مکاتب دیگر: مانند رابطه زندانی و زندان و به چاه افتاده و چاه است←هدف اصلی «خلاصی» است
  - در مکتب اسلام: دنیا مدرسه انسان و محل تربیت انسان و جایگاه تکامل اوست
  - دو دسته آیات:
    - ۱ – آیاتی که واقعیت متغیر و ناپایدار و گذرای مادیات را، آن چنان که هست ارائه می کنند
    - آیاتی که صریحاً مشکل ارتباط انسان با مادیات را به شکل های فوق محکوم می کنند:
      - تعلق یعنی بستگی
      - اسارت
      - رضایت دادن
      - و قناعت کردن به امور گذرا
- دو گروه مردم از دیدگاه علی (ع):
  - ۱– اهل آخرت
  - ۲– اهل دنیا:
    - ۱ – آرزوی دنیا را دارند، اما قدرتش را ندارند
    - ۲– هم آرزوی دنیا و هم قدرتش را دارند
    - ۳– اهل دنیا اما در سیمای اهل آخرت اند
    - ۴– در حسرت ریاست اند اما به لباس زهد در می آیند
- وابستگیها و آزادگیها:
  - از دیدگاه مکاتب جدید ← از جمله منطق اگزیستانسیالیستی
  - از دیدگاه اسلام و نهج البلاغه:
    - بندگی خدا عین آزادی است
    - تنها تعلق و وابستگی ای است که توقف و انجماد نیست
    - تنها غیر پرستی است که از خود بی خود شدن و با خود بیگانه شدن نیست
    - چرا؟ زیرا کمال هر موجود و مقصد فطری همهٔ موجودات است
- آیا تکامل از خود بی خود شده است؟
- خود زیانی یا خود فراموشی یا خود فروشی ←دلایل؛ انسان «خود» را با «ناخود» اشتباه می کند:
  - ۱– زمانی که واقعیت خود را همین «تن» می پندارد
  - ۲– زمانی که از مسیر تکامل واقعی منحرف می شود
- خود یابی و خدایابی:
  - ۱– درباره ماهیت و هویت خود اشتباه نکردن
  - ۲– غایات و اهداف انحرافی نداشتن
  - ۳– شناختن و بازیافتن علت و خالق و موجد خود
  - نقش مؤثر عبادت
- نکاتی چند:
  - تضاد دنیا و آخرت
  - تابع گرایی و متبوع گرایی
  - چنان باش که همیشه زنده ای و چنان باش که فردا می میری

